לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

לימוד תורה בליל נִיטָל

"נִיטָל" הוא כינויו של ליל הולדת 'אותו האיש' בפי יוצאי מזרח אירופה, ויש הנוהגים להימנע מלימוד תורה בלילה זה [בעיקר בקהילות החסידים].

שבועיים לפני ה"נִיטָל", ביקשו בני החבורה להבין מדוע נאסר ללמוד בלילה זה - דבר המנוגד לכאורה למצות "והגית בו יום ולילה" - לעסוק בדברי תורה כל ימות השנה "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה".

כאשר למדנו את דברי הפוסקים בענין, עלו בידינו פרטים נוספים בבירור המנהג: מה זמנו של ה"נִיטָל" - באיזה תאריך חל, ובאלו שעות בליל יום זה נמנעו מללמוד. ובמה נוהגים לעסוק בשעות שלא לומדים תורה.

א. במשנה הראשונה במסכת עבודה זרה נקבע הכלל: "לפני אידיהן של גוים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהן, להשאילן ולשאול מהן, להלוותן וללוות מהן, לפרען ולפרע מהן". ובמשנה הסמוכה פירטו חז"ל: "ואלו אידיהן של גוים, **קָלֶנְדָּא,** וּסְטַרְנוּרָא, וְקָרָטֵסִים, וְיוֹם גְּנוּסְיָא של מלכים, ויום הלידה, ויום המיתה, דברי רבי מאיר". ובסוגיית הגמרא במסכת עבודה זרה (ח, א) "אמר רב חנן קָלֶנְדָּא - שמונה ימים אחר התקופה [היא תקופת טבת והיו עושים שמונה ימים רצופים איד, רש"י]. תנו רבנן, לפי שראה אדם הראשון יום שהיה מתמעט והולך [מתשרי ועד טבת, רש"י], אמר, אוי לי שמא בשביל ששרחתי חוזר העולם לתוהו ובוהו. עמד וישב שמונה ימים בתענית [ובתפילה], כיון שנפלה התקופה וראה יום שמאריך והולך, אמר מנהגו של עולם הוא, עמד ועשה שמונה ימים טובים. לשנה אחרת, עשאן לאלו ואלו ימים טובים. הוא קבעם לשמים, והם קבעום לעבודה זרה".

ומבואר בדברי הגמרא כי **בתקופה מוקדמת יותר** להולדת 'אותו האיש' היו הנכרים עושים 'יום איד' שמונה ימים רצופים לאחר היום הקצר ביותר של השנה [סוף תקופת תשרי ותחילת תקופת טבת], כאשר הימים מתחילים להתארך, וזהו "ראש השנה שלהם", וכפי שביאר התפארת ישראל (ע"ז פ"א מ"ג) "קלנדא, בלשון לאטינית היה זה שם כולל לראש חודשם וראש שנתם, אמנם ח' ימים אחר תקופת הסתיו, מדמורגש אז כבר שנתארך היום, לכן לקחו אז היום ההוא לראש שנתן וקראוהו קאלענדעא".

בהקשר לדין זה אנו מוצאים בדברי רבותינו הראשונים איזכור ל"נִיטָל", בתשובתו של תרומת הדשן (סימן קצה) לשאלה: "בכמה עיירות נוהגים היהודים לשלוח דורונות לכומרים ולשלטונים ביום שמיני **לניתל** כשמתחדשים להם השנה, יש חשש זהירות בדבר, או לא" [מעניין שהשאלה מתייחסת ליום "ראש השנה" האזרחי שחל שמונה ימים לאחר "חג המולד" של הנוצרים]. והשיב: יראה שיש להיזהר שלא ישלחו ממש

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

באותו יום אלא יום קודם או אחריו. וכן העתיק אחד מהגדולים מדרשות מהר"ח אור זרוע שיש להיזהר **בקלנ"ד** ופנקי"ש שלהם שלא ישלחו ממש באותו יום. אמנם כמדומה לי שעכשיו מקפידין הם ביום שלאחריו. דעיקר כוונתם מה שחפצים בדרונותם **ביום שמיני דקלנ"ד**, היינו משום דסמנין להו מילתא לכל השנה כולה, כמו שאנו מסמנין כמה מילי לסימן טוב ויפה בראש השנה שלנו [לאכול מאכלים שיש בהם "סימן" טוב, וכן לא לישון], ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור".

ה"נִיטָל" הוזכר גם בדברי תלמידי רבינו יונה (ע"ז ב, א) בביאור "מנהג העולם לשאת ולתת עם הנכרים בימי אידיהם, דסמכו על מה שכתב הרשב"ם בשם זקנו רש"י שאינו אסור אלא קצ"צ **וניתל**, שעשויים עיקרם בשביל יש"ו הנוצרי שהם תופשים בהם ממשות ועיקר, אבל בשאר אידיהם אין תופשים בהם ממשות". [ובביאור הטעם לקריאת יום הולדת 'אותו האיש' בשם "נִיטָל" הביא בספר מועדים לשמחה (חודש כסלו-טבת סימן יג) מדברי הבני יששכר (רגל ישרה אות י) "שהוא על שם **נטילתו ועקירתו** מהעולם באותו לילה". והוסיף: "ויש שכתבו שהכינוי הוא ל'אותו האיש' ששמו יש"ו, משום שלא רצו להזכיר את שמו, דשם רשעים ירקב כינו אותו **התלוי**, כיון שנהרג ונתלה על העץ ולא מוכרח שתלו אותו באותו לילה, אלא כך קראו ליש"ו הנוצרי. ויש שרצו לומר שהכוונה הולדת שבלשון רומי (לאטינית) הוא 'נאטאל' שפירושה יום הולדת, כי לפי הנוצרים ישו נולד ביום זה. וכן הוא בספר הנצחון בפרשת בראשית על הפסוק נעשה אדם כתב שמילה "**ניתל**" במשמעות יום לידתו של אותו האיש"].

והרע"ב כתב (ע"ז פ"א מ"ב) "אסור לשאת ולתת עם הנוצרים בכל יום ראשון, וכן בכל יום איד שלהן שעושין אותו כגון **ניט"ל** ופשקוו"ה, אבל שאר ימי אידם שעושים לשם הקדושים שלהם שאין תופסין בהם שם אלהות מותר".

אמנם בדברי רבותינו הראשונים לא הוזכר המנהג **לא ללמוד** בנִיטָל, וכפי שכתב בספר נטעי גבריאל (חנוכה פרק ג הערה יא) כי "המנהג שלא ללמוד בנִיטָל אינו מוזכר במקורות קדומים מפחד המלכות, שהצנזורה הנוצרית מחקה כל מלה שרמזה על אותו האיש והכת הנוצרית, שהרי אפילו במקומות שנזכר בראשונים בש"ס נִיטָל בנוגע **לאיסור משא ומתן** עם העכו"ם לפני ימי אידיהם, נמחקו מהדפוסים ע"י הצנזור. לכן נשאר המנהג בקבלה איש מפי איש".

ואכן בשו"ת דברי ישראל (סימן כא) כתב: "מעודי תמהתי מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות בשנה לבטל לימוד מצות עשה דעסק התורה שהיא דאורייתא, ולא מצינו איסור לימוד תורה רק בתשעה באב משום אבלות, אך מכל מקום אפילו בתשעה באב גופא מצוה ומותר דברים הרעים על כל פנים, ובלילה שנופלת בו תקופת טבת נהגו שלא ללמוד כלל".

טעם המנהג לא ללמוד ב"נִיטָל" - בגלל החשש מפוגרומים ביציאה מהבית ללמוד בבית המדרש

ב. בספר טעמי המנהגים (ליקוטי ענינים שונים, אות יט, עמ' תק) כתב: "טעם יש למנהג שנמנעים מלימוד בליל שחל תקופת טבת, לפי שבימים הראשונים היו צוררי היהודים אורבים עליהם ומכים אותם בלילה

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

ההוא אנה שמצאו אותם, בחוץ או ברחוב, מכות אכזריות. ולפעמים עד שמתו תחת ידם, שההמון [הנכרים] חשבו זאת למצוה. לכן גזרו גדולי הדור על המלמדים ועל התלמידים ועל בני הישיבות שיכבדו ויֵשבו בבתיהם בלילה הזה ולא ישוטטו בחוצות".

רבי יוסף ליברמן (מוריה, קובץ עט עמ' קלו) הוסיף כי סיבת ביטול הלימוד, הנעוצה בסכנה להימצא ברחובות בליל נִיטָל, נובעת מסיבה נוספת - השוטטות ברחובות נאסרה כדי לא להשתתף בשמחת הנוצרים ביום אידם: "לולא דמסתפינא הייתי נותן טעם בפשוטן של דברים למניעת הלימוד בליל נִיטָל על פי דברי תרומת הדשן הנ"ל [לעיל **אות א**] והרמ"א (יו"ד סו"ס קמח) דאית ביה משום איבה אם נפרוש עצמינו מהם ביום חגם, ואנו שרויים ביניהם וצריכים לשאת ולתת עמם כל השנה, ולכן אם נכנס לעיר ומצאם שמחים ביום חגם ישמח עמהם משום איבה, דהוי רק כמחניף להם, ומ"מ בעל נפש ירחיק, עכ"ל. ולכן בלילה שבו שמחים הם לאידם ונכנסים לכנסיותיהם, סגרו אבותינו שערי בתי מדרשות וישיבות וחדרי תשב"ר, בבחינת למה תתראו לנהוג כבכל השנה שלא לעשות חג להשתתף בשמחתם, והיתה גם סכנה מהמון העם שהשתכרו והיו עלולים להתפרץ לתוך בתי מדרשות, ובפרט הפריצים האכזרים היו חוטפים יהודים למסיבות הוללותיהם ומתעללים בהם שם. והיו שהעלילו עלינו שידינו היתה בו. ולכן קיימו בעצמם מאמר הכתוב (ישעיה כו, כ) לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דִּלָתְךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבָור זָעַם. וכיבו האור והלכו לישון, ואחרי חצות לילה כשכבר שכבו הם שיכורים על עריסותם אז קמנו ונתעודד לעבודת בוראנו ית"ש".

ואמנם לפי סיבה זו, במקומות שלא היו רדיפות וסכנה בליל נִיטָל, לא נמנעו מללמוד בלילה זה. כפי שהובא בספר דרכי יואל (סי' כד סע' ג) מדברי האדמו"ר מסאטמר, **שבני ספרד** שלא התגוררו סמוך לנוצרים, לא ביטלו מלימוד התורה בליל נִיטָל, היות והסיבה שלא למדו בליל נִיטָל "כי זה נצמח ממה שהיה לפני מאות שנה **באשכנז** שאם הגויים ראו אור בליל אידם אצל יהודים, היו עושים פוגרומים, ולכן גזרו שלא להאיר בליל זה, ולכן לא למדו. ומכיון שאנחנו מבני **יוצאי אשכנז** לכן נמשך המנהג לא ללמוד. וסימן לזה, שאחינו **בני ספרד** אינם יודעים כלל מזה. אבל אין לטומאה שום כח חס ושלום בלילה זו".

סיבות נוספות למנהג לא ללמוד תורה ב"נִיטָל"

ג. • **ביום זה צריך להתאבל ולא לשמוח על ידי הלימוד** - בקובץ אור ישראל (מונסי, חלק ב עמ' קמא) הובא מכתבו של החתם סופר: "שמעתי מאדוני מו"ר מוהר"ר נתן אדלער כהן צדק טעם לאיסור **משום אבילות ואין סיבה לשמוח ביום מר זה**". לימוד התורה גורם לשמחה, כמאמר הכתוב (תהלים יט, ט) "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב", ולכן אין ללמוד ביום הולדתו של 'אותו האיש' שראוי להתאבל בו ולא לשמוח בו.

בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות ח"א סימן לא) הזכיר ברמז את דברי רבו: "מה ששמעתי מאמ"ו נ"י [אדוני מורי ורבי, וכוונתו לרבי נתן אדלר] לא נהירא. הגם כי יש סייעתא לזה ממנהג העולם שאוסרים גם

לימוד תורה בליל נִיטְל (סימן כג)

תשמיש וסוגרים שערי טבילה [בליל "נִיטְל"], ולדעתי מנהג שטות הוא [לבטל הטבילה ותשמיש בלילה זה] ויש למחות ביד הנוהגים כן. דאילו לטעם אמ"ו נ"י קשה מה חילוק בין קודם חצות לילה לאחריה, שנוהגים היתר אחר חצות, והיכן מצינו דפלגי רבנן בתקנתא דידהו בין פלגא דליליא לפלגא". החתם סופר כתב על טעמו של רבו "לא נהירא" - ולא פירש את כוונתו.

ויתכן שהתכוין לתמוה על טעם זה, שהרי גם אבל בימי ה"שבעה" וגם בתשעה באב שאז אסור ללמוד תורה בגלל החיוב להתאבל, עם כל זאת מותר ללמוד "בדברים הרעים", כדברי השו"ע (או"ח סי תקנד סע' א) "אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה, ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם" - ומדוע בנִיטְל לגמרי לא לומדים, ואפילו לא ב"דברים הרעים".

ואולי יש ליישב את דברי רבי נתן אדלר, על פי דברי הבית ישראל מגור שהקשה "הרי גם לאבל מותר ללמוד דברים מסוימים ולימוד התורה הזה יגן עליו". והשיב הבית ישראל, שכאשר אבל לומד, לימודו הוא ללא שמחה, ותורה מגנא ומצלא דוקא כאשר לומדים בשמחה, אבל לימוד ללא שמחה לא מגן, עכ"ד. ועל פי זה יש לומר שמכיון שהלימוד בליל ניטל הוא בלא שמחה מפחד הגויים, שנהגו לערוך פוגרומים ביהודים בלילה זה, אם כן לימוד שכזה אינו מגן על הלומד, ולכן אסור ללמוד אז.

• **נהגו לבטל את הלימוד עד חצות כדי לא להידמות לגויים המשכימים בחצות לבית אלוהיהם** - החתם סופר (שם) ביאר את טעם המנהג להתבטל מלימוד תורה בליל "נִיטְל", כדי לא להידמות לגויים המשכימים **כולם** בחצות לבית אלוהיהם: "אפשר נהגו קדמונינו כן משום שלא ליתן מקום לבע"ד לחלוק ולשטן לקטרג, בהיות באותה הלילה כל העמים נועדים בבית אלהיהם מחצות ואילך כידוע, ועם ה' אלו ישנים על מטותיהם, אפילו לומדי תורה רובם ככולם נעורים תחילת הלילה וישנים אחר חצות, ולא רצו לגזור שיהיו כל ישראל עומדים השכם מחצות ואילך באותה הלילה, כאילו אנו נגררים אחר חוקותיהם. וגדולה מזה נהגו לאכול באשמורת ערב ראש השנה, שלא יחקו את המינים (שו"ע או"ח סי' תקפא ס"ב). מכל שכן שאין לגזור נדידות השינה בעת ההיא. על כן בהשכל מנעו הלימוד קודם חצות לגמרי, וממילא כל תלמיד חכם ישן תחילת הלילה ויקום אחר חצות. ומכל שכן בעלי משא ומתן הקובעים עתים לתורה בכל יום, מסתמא בתחילת הלילה ואותה הלילה נמנעים מפני המנהג. ע"כ יעמדו אחר חצות לשלם חובתם, דבר יום ביומו. וממילא יהיו כמה וכמה עוסקים בעבודת ה' אלו מפה ואלו מפה וחמת המלך שככה, וטעם זה הגון בעיני".

• **בלילה זה צריך ליחד מחשבתו בדביקות בה' לביטול כוחות הטומאה** - הדברי ישראל (שם) ביאר את הטעם לביטול לימוד התורה בנִיטְל: "הלילה הזה צריך התגברות יתירה להחליש כח הסטרא אחרא שלא יתגבר ח"ו הסטרא אחרא על הקדושה. ועל כן צריך דביקות גדול בהבורא יתברך ויתעלה. על כן נהגו כל ישראל לבטל לימודם מתורה בלילה זה, כדי שיכוונו דעתם רק לדבר אחד, ולבטל על ידי זה כח הסטרא אחרא, על ידי שיחשוב כל אחד בדביקות הבורא יתברך ויתעלה. ועל פי זה שפיר נהגו ישראל שלא ללמוד כלום בלילה זה".

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

• **להראות שהתורה מבטלת את שליטת כוחות הטומאה** - בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סימן רמ) ביאר את טעם האיסור ללמוד תורה בתשעה באב ובערב תשעה באב על פי דברי הגמרא במנחות (צט, א) "פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה, להראות שאם היו בני ישראל עוסקים בתורה לא היו שולטים ידי זרים בבית המקדש להחריבו, דכח התורה היה מגן עליהם. ומזה יתבוננו ויתעוררו בתשובה, וכל אחד יפשפש במעשיו ובעוון ביטול תורה שבידו ויתן אל לבו לדעת, שאילו היינו עוסקים בתורה היה החודש נהפך מיגון לשמחה ובית המקדש היה עומד על מכונו". ועל פי זה ביאר את המנהג לביטול לימוד התורה ב"נִיטָל": "ומזה הטעם היה גם כן נהוג בכל תפוצות ישראל שלא ללמוד בליל נִיטָל (לילה שנולד בו אותו האיש), **להורות שאילו היו לומדים תורה לא היתה הטומאה מתגברת לקבל כח כזה**".

• **כדי שלא יתעורר קטרוג על מי שאינו לומד תורה לשמה** - בספר בירורי חיים (ח"ב סימן ד) הביא בשם האדמו"ר רבי אהרן מסדיגורא: "משום שאותו האיש למד תורה אצל התנא רבי יהושע בן פרחיה (סנהדרין קז, ב) - ומדוע לא תגן עליו, אך יען שלא למד תורה לשמה לזאת אינה מגנה עליו. והנה בין לומדי תורה, יש שלומד לשמה ויש הרבה שלימודם כמו חכמה אחרת, לכן באותו לילה שדנין אותו על שחטא והחטיא והתעה לרבים לעבודה זרה, ואם כן יכולים לבוא מקטרגים ח"ו על אותן שאינם לומדים עכשיו תורה לשמה, מדוע לא יענשו ג"כ כאותו האיש, ולכך למען טובת אלו אין לומדים באותו לילה כלל כדי שלא יהיה קטרוג".

• **להשריש את מעלת הלימוד המביא לידי מעשה** - רבי יחזקאל סלומון, הביא (קובץ אור ישראל מונסי, חלק ב' עמ' קמב) מדברי האדמו"ר הקדושת ציון מבאבוב: "דהעיקר מה שאמרו חז"ל באבות (פ"א מי"ז) לא המדרש עיקר אלא המעשה, דאותו האיש אף שלמד הרבה, כיון שהיה תלמוד ללא מעשה, יצא לתרבות רעה. לכן תיקנו שלא ללמוד, כדי להראות שלימוד שאינו מביא לידי מעשה אינו כלום. ואפשר להעמיס זה בדברי דוד המלך בתהילים (קיט, קכו) עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' - הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ, יש זמן ועת שצריך להראות שהעיקר הוא מעשה, ולכן - הפרו תורתך - אין לומדים באותו הזמן, כי ביטולה של תורה זהו קיומה".

• **כדי שלא יאמרו דברי תורה לזכותו** - בשו"ת קנין תורה (ח"ה יו"ד סימן צב) כתב: "מבית אבותי הורגלתי שבכ"ה בדצמבר לומדים רק אחר חצות לילה, ובששה לינואר מבטלים מן חצות היום עד חצות הלילה. ואולי יש לומר קצת טעם למניעת הלימוד ביום זה, כי אותו האיש היה תלמידו של רבי יהושע בן פרחיה כמבואר בסנהדרין (מג, א). ולרשע זה שרוב אומות העולם טועים אחריו עד היום לא היה לו תקנה, כמבואר בגיטין (נז, א). ולכן נמנעים אז מלימוד תורה, כדי שח"ו לא נפגש איזהו דבר תורה שלמד הרשע הזה ותגן עליו".

[**איסור לימוד בנִיטָל לנשים** - בקובץ אור ישראל (מונסי, חלק נח עמ' קסב) כתב רבי גבריאל ציננער, מחבר הנטעי גבריאל: "בוודאי גם בנשים ובתולות נוהג האיסור ללמוד בנִיטָל, ומה שלא נזכר כתבו הפוסקים, לפי שבימים ההם לא למדו בכלל הנשים, ולא היה להם בתי ספר כלל כידוע וכמפורסם, לכן **גם**

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

מורות אסורות ללמוד. בקיצור, אין שום חילוק בין אנשים לענין איסור לימוד תורה בנִיטָל, שכל הטעמים שייכות גם בהן"].

במה שמקיים "מנהגו של ישראל" מקיים מצות תלמוד תורה

ד. אמנם בספר ערוגת הבושם (פ' שמות) כתב שבהימנעות מלימוד התורה בליל נִיטָל, אין חשש "ביטול תורה", כי "**מנהג ישראל תורה הוא**, ואם כן במה שמקיים מנהגו של ישראל, בזה גופא נמי מקיים מצות תלמוד תורה".

וכן הובא בספר טעמי המנהגים (ליקוטי עניינים, קונטרס אחרון אות כ, עמ' תק) כי פעם אחת כשחל ליל נִיטָל בליל שבת, האדמו"ר החידושי הרי"ם מגור "לא אמר דברי תורה לפני העם כדרכו בכל שב"ק, רק סיפר כי פעם אחת שאל כומר אחד את רבי יהונתן אייבשיץ, הלא יש לכם היהודים עת שאינכם לומדים תורה, וחכמים כתבו כי העולם עומד על התורה, ואם כן על מה העולם עומד בשעות הללו. והשיב לו רבי יהונתן, כי מנהג ישראל תורה. **וזה עצמו שאין אנו לומדים אז הוא תורה, ועל זה יש קיום העולם**".

לימוד תורה ב"נִיטָל" בארץ ישראל

ה. בספר בירורי חיים (ח"ב סימן ד) הביא בשם רבי מרדכי חיים מסלונים ורבי שמואל העליר אב"ד צפת "שבארץ ישראל אין לחוש מהחיצונים, לפי שאין להם שליטה בארץ הקודש ונתגרשו מתוכה. ובספר חסד לאברהם לרבי אברהם אזולאי (מעין ג נהר ג) כתב שיש כיסוי ופרוכת ומסך הבדל סביב לארץ ישראל, אשר שומרים גבולים הללו, שלא תתפשט הקליפה ומגרשים בכל דור ודור מתוכה. ואע"פ שארץ ישראל חרבה ושוממה, עם כל זאת החיצונים אינם שולטים בארץ ישראל, רק מה שהחריבו ואחר כך נתגרשו, ועמדה ארץ ישראל בחורבן, ואין זר בתוכה".

והביא מדברי האדמו"ר רבי אברהם יעקב מסדיגורא, כי ארץ ישראל שונה מחו"ל "כדכתיב (דברים יא, יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ. וסמך לדבר מצינו בדברי הרמב"ן על התורה (ויקרא יח, כה) שכתב בזה הלשון, והנה ה' הנכבד הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו. לא נתן עליה קצין ומושל, וזהו שאמר (שמות יט, ה) כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ, והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה". ומבואר בדבריהם כי בארץ ישראל יש "מסך הבדל" של שמירה מטומאת ה"קליפות" וה"חיצונים", שאינן חודרות לתוכה, ולכן אין איסור ללמוד בנִיטָל בארץ ישראל.

הנוהגים לא להקפיד כלל במנהגי "נִיטָל"

ו. יחד עם זאת, בקהילות ובמקומות רבים, לא נהגו להתבטל מלימוד התורה בנִיטָל.

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

בשו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סימן כ) נשאל "האם יש ממש בדברי האומרים שאין ללמוד תורה בליל חג המולד שחוגגים בו הנוצרים לידת אותו האיש", והשיב: "לפענ"ד אין ממש בדברי האומרים כן, ואין לדבריהם כל יסוד כלל. **ומעולם לא נמנעו רבותינו, וגם אנו בעקבותיהם, מללמוד תורה בלילה ההוא** וכמו שרגילים בכל הלילות שבשנה, דלא אברי ליליא אלא לגירסא (ע' עירובין סה' א). ועי' במנחות (צט, ב), שאל בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל את רבי ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמת יונית, קרא עליו את המקרא הזה, לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. נמצא שאין רגע בעולם שיהיה אדם פטור בו מדברי תורה. ובירושלמי (סוף ברכות) אמר רבי שמעון בן לקיש, מצאתי במגילת סתרים יום תעזבני יומים אעזבך. ובמשנה (פ"ד דאבות מ"י), אם בטלת מן התורה יש לך הרבה בטלים כנגדך. ויש הרבה כהנה וכהנה בדברי חז"ל".

ולאחר שהביא את דברי הטעמי המנהגים [לעיל **אות ב**] שביטלו את הלימוד בגלל החשש מהתנכלויות ופוגרומים ביציאה מהבית ללמוד בבית המדרש, כתב: "ונראה שמכאן יצא להם הטעות שאין ללמוד בלילה ההוא, ובאמת **שגם אז לא נאסר לפי זה ללמוד בביתם**, אלא **רק שלא לצאת החוצה לבית המדרש**, מפחד הרשעים הצוררים". ולאור זאת הסיק הגר"ע יוסף: "**וכיום תהילה להשי"ת** אין פרץ ואין צוחה ברחובותינו, **ולא שייך כלל הטעם הנ"ל**. ואף שהביא (טעמי המנהגים שם בהערה) כי מנהג ישראל תורה הוא, אולם אין המנהג כן במקומותינו, וגם בלילה ההוא לומדים כאשר היתה באמנה אתם בלילות של כל השנה", ומסיים: "**בכל ארצות המזרח לא ישמע ולא יפקד ולא יזכר מנהג זה כלל**, ובכל הישיבות והכוללים של האברכים שלנו לומדים תורה אף בליל אידם כרגיל בכל לילות השנה, תמידים כסדרם, מבלי לחוש כלל לסברא הנ"ל, ופוק חזי מאי עמא דבר".

וכן הביא הנטעי גבריאל (חנוכה פ"ג סע' ב) "**הספרדים** וכן כמה **חוגי אנשי ליטא** אינם מחמירים כלל במנהגי נִיטָל, ולומדים שיעורים כסדרן כדרך שנהגו מדי יום ביומו". ובהערות (שם) כתב: "וכן ראיתי בישיבות ליטא, וכן החזון איש לא היה חושש לזה, ואמר **שעיקר הטעם מפני פחד הנוצרים** כהנ"ל, **וזה לא שייך עתה**. וכן כתב הספר ארחות רבנו הקהילות יעקב (עמ' קצג) שהגאון הסטייפלער אמר שאינו רוצה ללמוד מתוך הכתב בגלל חילול ה', שהיות והחסידים אינם לומדים ומסתכלים על מי שלומד כעובר עבירה, לכן למד רק בעל פה. והוסיף שהחזון איש אמר שאסור לבטל מלימוד בלילה זה והקפיד על הנוהגים שלא ללמוד, עכ"ד". וכתב הנטעי גבריאל: "ולפי דעתי קשה להאמין בסיפור זה, שיקפיד על הנוהג שלא ללמוד, כיון שמנהג זה נתקבל אצל כמה גדולי ישראל במשך הדורות, ואין הכי נמי שלא נתקבל בכל העולם הך מנהג, אך עכ"פ ציבור גדול ואנשי מעשה קיבלו עליהם, ולמה יקפיד למי שינהוג כמעשיהם".

• • •

זמן נִיטָל - שני תאריכים

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

ז. נפקא מינא נוספת בין הטעמים בהסבר המנהג להימנע מלימוד תורה בליל נִיטָל היא בנדון התאריכים אימתי חל הנִיטָל.

רבי יחזקאל סלומון, ביאר (קובץ אור ישראל מונסי, חלק ב' עמ' קלט) מדוע ישנם שני תאריכים לקביעת זמן הנִיטָל: הנוצרים חוגגים ביום ה 25 לדעצמבר את יום לידת מושיעם, וליל זה הוא ליל ניטל. אלא שבשנת ה' שס"ג (1582) הלוח הנוצרי הוזז בעשרה ימים (במקום 5 לחודש אוקטובר הכריזו המלומדים הנוצרים כי יום זה יוכרז כ 15 לחודש אוקטובר), ובמקום הלוח ה"יוליאני" (שהיה נהוג מאז ימי יולינוס הקיסר הרומי) הונהג הלוח ה"גרגוריאני" על שמו של האפיפיור גריגורינס, שהוא זה שהביא לשינוי הלוח, וזאת מפני שבדק ומצא שהחישוב הקודם אינו חופף את שנת החמה, כך שבמשך אלף חמש מאות שנה זז הלוח ב 10 ימים מתקופת האביב האמיתית. לפי הלוח החדש ה"גרגוריאני", חלה תקופת טבת (תקופת שמואל) ב 4 בינואר ולא ב 25 בדצמבר. כתוצאה מחישובים מסובכים נוספים, החליטו לעבר את השנה בכל שנת מאה (1900;1800;1700) ותקופת טבת האמיתית חלה ב 6-7 בינואר, הכנסיה הפרובוסלבית (בעקבות הכנסיה היונית אורטודוכסית) חוגגת את לידת אותו האיש ב 6 בינואר כפי התקופה. ואילו הכנסיות הקטוליות, הולכות בצמוד ל-25 בדצמבר, וזאת למרות שאין תאריך זה קשור עוד לאמת האסטרונומית הקבועה לפי ה"תקופה". נמצא איפוא, כי ברבות השנים מציינים הנוצרים שני תאריכים ליום אידם: האחד ב-25 בדצמבר, והשני ב-6 בינואר, למניינם.

והנה האדמו"ר ממונקאטש כתב בספר דרכי חיים ושלום (אות תתכה) כי "זמן לידת אותו איש ליל חגיהם (שקורין ניט"ל נאכט) של הנוצרים (קאטוילי"ן) לפי חשבונם [25 בדצמבר] לא השגיח כלל ולמד בליל זה כמו בכל הלילות, כי אם בליל חגם של היונים (פראוואסלאווע"ן) [6 ינואר] לא למד כלל עד אחר חצות הלילה. וגם לא לקח אז קוויט"ל מהבאים להתברך ממנו. אבל אחר חצות ישב לשיעורו איזו שעות כדרכו בקודש".

אמנם לפי המבואר לעיל **[אות ב]** בטעם המנהג לא ללמוד בנִיטָל בגלל החשש מפוגרומים ביציאה מהבית ללמוד בבית המדרש, מסתבר כי המנהג לא ללמוד בנִיטָל משתנה בכל מקום ומקום לפי מנהג הגויים באותו המקום, וכפי שכתב האדמו"ר מליובאויטש (ליקוטי שיחות חלק טו עמ' 554) "כיון שבימי הביניים היה טעם מפני הסכנה, שבליל אידם זה היו אורבים לבני ישראל ברחובות ומכים אותם, ולכן גזרו שלא ילכו להישיבות וכו' (מובא בטעמי המנהגים) דיו לביטול תורה לילה אחד בלבד (ועד חצות בלבד). ועל פי הנ"ל נראה לי לומר, **שבכל מדינה צריך להיות בליל אידם דמדינה זו בזמן הזה** (כ"ה בדצמבר כספירת רוסיה מלפנים - במדינות שזוהי ספירתם - שהיא על פי תקופת שמואל, או דספירת רומי שהיא על פי תקופת ר' אדא, שהיא גם דארצות הברית וכו'), ודלא כמשמע בספר דרכי חיים ושלום (סימן תתכה)".

וכן מבואר בדברי רבי יוסף ליברמן, בהמשך דבריו המובאים לעיל: "עוד נפק"מ בין הטעמים דלעיל, תהיה מתי ליל נִיטָל. לפי החתם סופר [שנהגו לבטל את הלימוד עד חצות כדי לא להידמות לגויים המשכימים בחצות לבית אלוהיהם] **תלוי בחג העמים שבמקומו**. ואם באמריקה יקומו הכומרים ביום כ"ה בדצמבר לתיפלתם וישראל ישנים על מיטותיהם, יהיה ח"ו קטרוג. ואם כן עלינו לקום אז בחצות לילה לעומתם. אבל

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

בארצות הסלביות שהכומרים קמים בליל ו' בינואר, עלינו לקום אז, ותלוי לפי מנהג העמים שבמקומו, וכן הוא לפי מש"כ בספר טעמי המנהגים" - **שנהגו לא ללמוד ב"נִיטָל" בגלל החשש מפוגרומים ביציאה מהבית ללמוד בבית המדרש,** המנהג לא ללמוד בנִיטָל תלוי במנהג הגויים ובחשש הסכנה שיש באותו המקום.

• • •

במה נוהגים לעסוק בשעות שלא לומדים תורה בליל נִיטָל

ח. המנהג לאסור ללמוד תורה ב"נִיטָל" כולל "כתיבת חידושי תורה, לימוד ספרי מוסר ולימוד ספרי חסידות, אבל הרהור בדברי תורה, מותר" (נטעי גבריאל פ"ד סע' א-ג). ובהמשך דבריו (סע' ה-ז) הוסיף: "מי שמעתיק דברי תורה בלי לימוד, מותר. מותר לעיין או לדבר בסיפורי צדיקים. מותר לעיין בספרי חשבונות, ספרי מלחמה וטבע".

ומצאנו פרטים נוספים שונים מה העיסוקים המותרים בנִיטָל.

• **כתיבת סת"ם בליל נִיטָל** - בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' ע) כתב: "בביאור הלכה (סי' מז סע' ג) כתב דאם הוא שכיר לכתוב סת"ם אף דדינא הוא דצריך לקרות בפיו הדברים מכל מקום אפשר דאין לומר לברך על זה ברכת התורה, אם כוונתו כדי להשתכר, וסיים שם דלמעשה יש להחמיר אם השכים בבוקר לכתוב סת"ם לברך ברכת התורה מתחילה. וכיון דמסתפק לומר דאפילו עושה רק להשתכר נחשב ללימוד, על כן **בזמנים שנהגו לא ללמוד** [ובכלל זה בנִיטָל] **אסור גם כן לכתוב סת"ם**".

• **משחק בקלפים** - החתם סופר (אגרות סופרים סימן ג) העיד "כי אסרנו השחוק על זמן מה, ובתוך הזמן היה ימי חגם, וישראל קדושים נהגו בו איסור, ראיתי בעיני כי על ידי זה באו לכמה ענייני מחלוקת ולשון הרע בהיותם בטלים ממשא ומתן, ואין דרכם לעשות כי אם לישב בסוד המשחקים. ועתה כי ידם אסורות, הבטלה מביאה לידי הרבה מכשולים". ונראה מדבריו שנטה להתיר לשחק בקלפים בליל נִיטָל מחמת החשש כי הישיבה בחוסר מעש מחמת ביטול התורה תגרום למכשולים "ואע"ג דקיימא לן (ב"ק סט, ב) כרשב"ג דאמר הלעיטהו לרשע וימות [ואם כן מה איכפת לנו מה יעשו אם לא ישחקו בקלפים], מ"מ הכא יש לצדד דלא מיקרי רשע בכך דלא משמע לאינשי איסורא בהא. ועוד, לא במזיד עבדי אלא הקטטה ממילא בא, **לכן לא נראה לי לאסור עוד על אותן הימים**".

• **משחק שח** - בספר מועדים לשמחה (כסלו-טבת סימן יג) כתב: "מצאנו גדולים שנהגו לשחק בשא"ך בליל נִיטָל. בליקוטי שיחות (חנוכה תש"ן) מסופר שכ"ק חמיו (הריי"ץ) העיד שאביו (הרש"ב) נהג אז לשחק או לעמוד בשעת מעשה ולהציע האיך לשחק בשא"ך. וביאר שמזה לימוד הוראה שאפילו בזמן שאין יכולים ללמוד, ינצלו הזמן לשחק במשחק שיש בו חכמה בענייני רשות שעושים לשם שמים, בבחינת בכל דרכיך דעהו, וזה מוסיף חכמה בראש כדי שיוכל אחר כך להבין את התורה יותר טוב". ועוד, שעל ידי זה רואים

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

הגויים שמחשיבים את המשחק כמה חכמה יש ביהודים. וכן נהג האדמו"ר אור ישראל מסטאלין, לשחק בליל ניטל עם בניו בשא"ך. כמו כן בעל האהבת ישראל מויז'ניץ היה נוכח בעת שבניו שחקו שא"ך בניטל".

בספר נטעי גבריאל (שם פ"ד סע' י) סיכם את הדברים: "יש נהגו לשחוק שא"ך. יש אומרים דרק לאנשים שאינם לומדים תורה התירו שחוק קווטילעך [לשחק בקלפים] כדי שלא יכשלו בעברות חמורות, מחלוקת ולשון הרע וכדומה. אבל לבני תורה אין שום היתר, רק ילכו לישון בתחילת הלילה ויקומו מחצות ואילך".

• **חופשה לתלמידים בימי אידיהם** - באגרות משה (יו"ד ח"ג סי' פה) כתב "בדבר שיש שרוצים שיניחו התלמידים חפשי מהלימודים בהימים שמכ"ו בדצמבר עד אחר ראש השנה החדשה שלהם, שהוא בימים של חגיהם שגם בבתי הספר של המדינה נותנים חופש", כי "פשוט וברור שאין לעשות כן, אף שכוונתם הוא שלא לשמוח בחגיהם, אלא משום שהאבות הם בטלים ממלאכתם ורוצים ליסע למקומות יחד עם בניהם, שעכ"פ הוא מעשה איסור ואין הכוונה מסלקת האיסור. ולא סגי במה שיום כ"ה בדצמבר שהוא יום החג ממש ילמדו ורק אחר יום ראשון יניחום, שעכ"פ עושה זה שיתחשבו בימים אלו שזה אסור. וגם הוא דבר מכוער בעצם לעשות ימי חופשה בימים שחוגגים לעבודה זרה שלהם אשר צררו ומררו קרוב לאלפיים שנה את עם ישראל, ועדיין ידם נטויה, ולכן ח"ו מלעשות זה".

סוף דבר: בנִיטָל - ליל הולדת 'אותו האיש', יש הנוהגים להימנע מלימוד תורה, מהטעמים שנתבארו לעיל.

מנהג זה מקובל בעיקר בחצרות החסידים, אולם יוצאי ליטא וכן הספרדים לא נהגו לבטל מלימודם בלילה זה.

ונתבאר כי בארץ ישראל אין לחשוש מלימוד התורה בנִיטָל, ובפרט לדעת הסוברים שנמנעו מללמוד בגלל החשש לצאת מהבית לבית המדרש במקומות שהיתה סכנה להינזק מהגויים, וטעם זה ב"ה לא שייך בזמנינו בארץ ישראל.

• • •

על הנושאים הנדונים בשיעור זה, כתב לי רבי מרדכי אריה יאמניק, ר"מ בישיבת שפתי צדיק, חצור:

ב"ה, ט"ו כסלו תשע"ז
לכבוד ידיד בית אבא, הרב **צבי רייזמן** שליט"א מחבר הספרים החשובים רץ כצבי.
אחרי מבוא השלום והברכה
ראיתי את המאמר המרתק בענין לימוד תורה בניטל. והנני לבוא בכמה הערות והארות.
1. את דברי החת"ס שכתב על דברי רבו רבי נתן אדלר זצ"ל, שמניעת הלימוד הוא משום אבילות, 'ולא נהירא', נכתב שלא ביאר כוונתו. ולא ידעתי מה לא ביאר, הלא ביאר במפורש שאם הוא מטעם אבילות מה מקום יש לחלק בין קודם חצות לאחר חצות. וליישב את דברי הרנ"א, שמא יש לחלק בין קודם חצות שהוא זמן של דין, ויותר יש להיזהר מלשמוח בשמחת זרים, ובין אחר חצות שהוא זמן רחמים, אלא שודאי גם החת"ס ידע מדבר זה, ועכ"ז נתקשה, וצ"ע.

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

2. בהמשך הדברים, כמדומה שיש חסרון דברים, שלא הובא על מה באו דברי הבית ישראל זי"ע, ובודאי הכוונה לדברי הכלי יקר על מה שאמר עשיו, יקרבו ימי אבל אבי, שאז לא יהא בידו את ה'תורה מגנא ומצלא' ואז אוכל לגבור על יעק"א, ותמה על כך הב"י הרי עדיין ילמד יעק"א בדברים הרעים. והשיב: שתורה בלי שמחה אינה מגנת כמו תורה בשמחה. אכן עדיין אין מובן מה יש בזה כדי ליישב את דברי הרנ"א, הרי לדבריו מניעת הלימוד הוא משום פיקודי ה' ישרים משמחי לב, ואין ראוי ביום זה לשמוח, ולטעם זה שפיר קשיא שניתן ללמוד בדברים הרעים שאינם מביאים שמחה. ונהי דאין בהם הגנה, אך הלא במניעת הלימוד ודאי שאין גורמים הגנה. רק שצריך להוסיף ולקשר עם הדברים המובאים לעיל מינה מטעמי המנהגים שלא רצו שיסתובבו בזמן זה, מחמת אימת הגוים, ויקשה על זה הרי תורה מגנא, והתשובה תהא שתורה בלא שמחה אינה מגנת, ולכך מנעו מללמוד כדי שלא יסתובבו בחוץ, ולא יסתכנו, דלא תועיל להם הלימוד בלא שמחה להגן עליהם. אך כמדומה שכל פלפול זה קשה להכניס בדברי הרנ"א.

3. ושמא היה ניתן לומר באופן אחר, דזה האיש מאס בתורה הק' וכביכול טען שאין פיקודיה ישרים ומשמחי לב, ולכך עזב מקור מים חיים והלך לחצוב בורות נשברים, והמיר גוי וכו', ולכך יש ביותר להיזהר שלא ללמוד בלא שמחה, שלא ליתן לו פתחון פה, שהנה האמת כדבריו שאין פיקודי ה' ישרים ואינם משמחי לב, על כן יש להימנע כליל מלימוד, לימוד בדבר שאינו משמח, כדי שלא ליתן לו פתחון פה, ולימוד של שמחה, משום שיש להתאבל.

4. בעצם הדבר שנמנעו מללמוד עקב חשש מדבר תקלה שיארע בדרך כאשר הולכים ללמוד, יש להמלית את דברי הגמ' בברכות יז: אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו, שדורשים תיבת ברחובותינו, שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים. ובדפוסים שקודם הצנזור היה כתוב: כגון ישו הנוצרי. ויש לציין דבר פלא, שכן בכתוב נאמרה תיבה זו חסירה: ברחבתינו, והוא גימט' ישו הנוצרי.

ולהנ"ל יש להמליץ כל המקרא בתהלים קמד, כך: אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים, אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ. אלופינו מסובלים אלו האלופים בתורה ומסובלים במצוות, וכפי שדורשת הגמ' בברכות יז. עכ"ז באותו היום, אין פרץ, אין מקיימים 'ופרצת' בדברי תורה, כיון שאין יוצאת, כדי שלא לצאת ולבוא, וזאת כדי שלאתהא צוחה ברחובותינו.

5. במה שהובא מתשו' קנין תורה, שהטעם שאין לומדים, כדי שלא יארע שילמדו איזה דבר שיהיה בזה תיקון לאותו האיש. אציין דבר פלא ששמעתי מרבי דוד לייב שוורץ ז"ל, המכונה 'שנורר קדישא', שאמר שראה בספר שהגאולה השלימה מתעכבת כיון שרצון העליון הוא שכמה שיותר נשמות יבואו לתיקונם עוד טרם הגאולה, שכן אח"כ לא יוכלו לבוא לתיקונם הראוי. ובכלל הנשמות הצריכות לבוא לתיקונם, הוא גם נשמת אותו האיש, שהרי גם הוא ישראל הוא, וישראל שחטא ישראל הוא... והוא דבר מבהיל כיצד נשמה זו תבא לתיקונה הרי בגרמא דידה נשפכו כל כך הרבה נהרות של דם, והנסתרות לה' אלוקינו.

6. בענין 'מה לעשות בימי הניטל', הנה זה גופא מליצת זכות לישראל, אשר מראים בזה שבלי תורה אין מציאות לחייהם, עד שדורשים ומבקשים וחוקרים מה לעשות כמה שעות בלי אפשרות ללמוד, וזה טעם מספיק מדוע נמנעו מללמוד ביום זה, להראות מעלתם של ישראל, שפשוט אין מסתדרים בלי תורה, וכביכול 'יוצאים מהשורה' כאשר אין יכולים ללמוד.

7. על רבינו האמרי אמת זי"ע מספרים שהיה חותך אז הניר טואלט עבור כל השנה, במקום לחתוך כל ע"ש. וכבר המליצו ואמרו: ניטל ר"ת יש לחתוך ניר טואלט. ובודאי יש דברים נוספים שניתן לעשות באותו הזמן, אך אולי שייכות יש לדבר עם המובא בגיטין נז. שאותו האיש נידון בצואה רותחת.

בכל חותמי ברכה

מרדכי ארי' יאמניק

ר"מ בישיבת שפתי צדיק, מחבר ספרי אוצר התוספות, חצור הגלילית

• • •

רבי שבתי יגל, מהכולל הקהילתי, רעננה, כתב:

לכבוד הרב **צבי רייזמן** שליט"א

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

קראתי את דבריו, וכמעשהו תמיד כן מעשהו בזה, דבר דבור על אופניו, ופורש כשמלה את דברי רבותינו הפוסקים בעניין לילה זה אשר רבים וטובים (בעיקר בחצרות חסידים) נמנעו מללמוד בלילה זה וטעמם ונימוקם עמם.
אולם זאת באתי להעיר, אודות מה שכתב כת"ר לאחר שהביא את דברי החת"ס בשו"ת (קובץ תשובות ח"א סימן ל"א) אשר הביא את דברי מורו ורבו הרב נתן אדלר זצ"ל (הגם שלא הזכיר שמו בפירוש בתשובה) שהטעם שנמנעו מלימוד תורה בלילה זה הוא משום 'אבלות' וע"ז כתב החת"ס 'ולא נהירא' וע"ז כתב כת"ר שהחת"ס לא פירש כוונתו.
והנה מלבד מה שהחת"ס פירש כוונתו בכך שתמה על טעם זה, שאם באים לציין תאריך מסויים כיום רע לישראל שראוי להתאבל בו א"כ היכן מצינו שיחלקו באותו יום בין שעות לשעות, שעד חצות אסור ומחצות מותר, וכת"ר בעצמו ציטט דברי החת"ס בזה במאמרו, עוד קשה לי על כת"ר שהנה כת"ר מעלה אפשרות שהחת"ס התכוון להקשות על טעם זה שא"כ מדוע לא התירו ללמוד בדברים הרעים, הנה איני יודע מדוע צריך לשער זאת, הלא החת"ס עצמו בסיום תשובתו הנ"ל כתב קושיא זו על טעם זה, וא"כ מדוע צריך לשער השערות בעוד החת"ס עצמו מפרש כוונתו בשתי קושיותיו הנ"ל.
עוד קשה לי על מה שכתב כת"ר בהמשך הדברים לתרץ על קושיה שניה הנ"ל (מדוע לא התירו ללמוד בדברים הרעים) עפ"י דברי הבית ישראל מגור שלימוד תורה שלא מתוך שמחה אינו מגן ומציל, ומשום כך אסור ללמוד בלילה זה אף דברים הרעים, עכת"ד, וזה תמוה לי טובא, שהאם משום כך יאסרו מצוות לימוד תורה שאפשר לקיימה בלימוד בדברים הרעים? בגלל שלימוד זה לא מגן? אם כדברי כת"ר אז מדוע בתשעה באב התירו ללמוד בדברים הרעים? עצם זה שהלימוד לא מגן זו סיבה לבטל אותו! ההגנה היא תוצאה חשובה אבל לא בגלל זה אנו לומדים, אנו לומדים כי כך התורה צוותה, ואם כן קמה וגם ניצבה קושיית החת"ס מדוע אסרו את הלימוד בלילה הזה מכל וכל ולא התירו בדברים הרעים (ובשלמא לטעם החת"ס ולטעמים אחרים שכת"ר הביא אתי שפיר אבל לטעם הרב נתן אדלר זצ"ל קשה).
סוף דבר לא זכיתי להבין דברי כת"ר בזה במה שבא ליישב עפ"י דברי הבית ישראל את דברי הרב נתן אדלר זצ"ל.

בברכת התורה
שבתי יגל, רעננה

• • •

רבי ישעיהו שטיינברגר, ר"מ ישיבת הכותל ורב שכונת רמת שרת בירושלים, כתב:

לר' צבי שלום
עברתי על מאמרך הערב בעניין לימוד בליל ניטל. נהניתי, כרגיל.
רציתי להוסיף לך מידע, שהופיע גם בספרי "אישי יובל", שכמדומני שלחתיו לך בזמנו והוא גם ב"אוצר החכמה": בעמ' 335. שם ציטטתי מספר "העיבור" לר' אברהם חייא הנשיא, שטען כי אותו האיש לא נולד בכ"ה בדצמבר. הם המציאו זאת כדי להאדיר תאריך לידתו כיון שזה נחשב ליום חג קדום של עובדי ע"ז שקראוהו "יום לידת השמש". כי אז החל האור להתארך על חשבון החושך.
ושוב מצאתי לפני כמה שנים (זה כבר לא בספר) שחנוכה, בכ"ה בכסלו כי אז יש תוספת האור, שהרי השנה מתחלקת לארבעה רבעים. בכ"ה באלול - ביום בריאת העולם הייתה שוויוניות בין יום ולילה. ואז החושך החל לגבור עד שכעבור ג' חדשים, בכ"ה בכסלו הגיע לשיא. אז התהפכה המגמה; והאור התחיל לגבור. עד ששוב נוצר שוויון בכ"ה באדר. וזה הנקרא winter solstice באזור חנוכה. וגם לידת אותו האיש הוצמדה לדעתם הכוזבת ליום לידת האור, דהיינו לחנוכה דידן. ובמיתוסים שלהם כשאותו איש נולד התמלא הבית אור. זה ה:creche בלשונם. (גם רעיון זה נגנב מהמדרש אודות מרע"ה שכשנולד נתמלא הבית אור). עכ"פ לפי"ז יש סברה להצמיד בכל מקרה יום אידיהם זה לחנוכה, דלדידן הוא יום לידת האור וכך הווה אצל עובדי ע"ז הקדומים.
בידידות ובברכת "חנוכה מאיר" א-ליכטיגע חנוכה או "חנוכה שמח" לשיטת הרמב"ם עפ"י המהרש"ל. ודוק.
ישעיה שטיינברגר

לימוד תורה בליל נִיטָל (סימן כג)

...

רבי עובדיה יוסף טולידאנו, מחבר ספר משפט הקנין ושו"ת משיב משפט, כתב:

למעלת יד"נ
הרה"ג **ר' צבי** שליט"א,
ממוצא הדברים שהבאת, נראה נפ"מ נוספת לסיבת המנהג שלא ללמוד בלילה זה, והוא לענין מה שיש מקומות שנהגו גם לא לינשא ביום זה, כי אם סיבת הדבר כמו שהבאתם מקובץ אור ישראל בשם רבי נתן אדלר, משום שאין לשמוח ביום זה, ודאי מנהג נכון הוא שגם אין להנשא ביום זה. וכן הוא אם כדברי טעמי המנהגים שנהגו כן מפני החשש לצאת לרחובות בלילה זה.
אך אם טעם המנהג אינו אלא כמ"ש הדברי יציב בכדי להראות שהתורה מבטלת את שליטת כוחות הטומאה, או כמ"ש בספר בירורי חיים כדי שלא יתעורר קטרוג על מי שאינו לומד תורה לשמה, וכל כיו"ב, א"כ אין מניעה אלא ללמוד תורה, אך להנשא שפיר דמי.

בהודאה על לשעבר ובתפילה על העתיד

עובדיה יוסף טולידאנו